

uwypatniają także przejrzyste zestawy synoptyczne (s. 74, 75, 95, 96, 118, 119) i trzy tabele dotyczące misterium kuszenia Jezusa (s. 177–181). Starannie przeprowadzone badania otwierają nowe perspektywy poznawcze, pobudzają do dalszych poszukiwań. Praca ks. Dyka stanowi wielki wkład w polską homiletykę materialną, która ciągle wymaga dopracowania i całościowych ujęć. Autor należy do najbardziej aktywnych homiletów polskich i należy mu życzyć, aby kontynuował badania i uczył kaznodziejów poznawania i aktualizowania słowa Bożego.

Ks. Jan Twardy, Uniwersytet Śląski

Ks. Henryk Ciereszko, *Ksiądz Michał Sopoćko profesor, wychowawca i ojciec duchowy alumnów i kapłanów* („Studia Seminarii Białostockensis” 3), Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej Białostockiej, Białystok 2008, ss. 152, ISBN 978-83-926822-8-8.

Jan Paweł II wzywał kapłanów, aby starali się być „artystami” duszpasterstwa¹. Takich „artystów” sporo było w historii Kościoła, także Kościoła w Polsce. Niewątpliwie należą do nich: św. Jan Sarkander, św. Melchior Grodziecki, św. Jan Kanty, św. Maksymilian Maria Kolbe. Każdy z nich był inny, żył w innych czasach, każdy odpowiadał na potrzeby swoich czasów i był czytelnym znakiem oraz drogowskazem ludzi swojej epoki. Z pewnością do takich kapłanów należał beatyfikowany 28 września 2008 roku w Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Białymstoku ks. Michał Sopoćko². Misją życiową księdza Michała Sopoćki

¹ Zob. Jan Paweł II, List do kapłanów na Wielki Czwartek 1979 roku, w: tenże, *Dzieła zebrane*. Listy, t. 3, Kraków 2006, s. 903.

² Urodził się 1 listopada 1888 roku w Jusze w powiecie Wileńskim. Po ukończeniu szkoły miejskiej w Oszmianie wstąpił w roku 1910 do Seminarium Duchownego w Wilnie. Po czterech latach studiów otrzymał w roku 1914 święcenia kapłańskie. Pracował jako wikariusz w Taborzykach (1914–1918), następnie jako kapelan Wojska Polskiego w Warszawie i Wilnie (1918–1932). Przez pięć lat pełnił obowiązki ojca duchownego w Seminarium Duchownym w Wilnie (1927–1932). Najdłużej pracował jednak jako profesor teologii pastoralnej na Wydziale Teologicznym Wileńskiego Uniwersytetu Stefana Batorego oraz w Seminarium Duchownym w Białymstoku (1928–1962). Jest autorem ok. 200 publikacji. Był spowiednikiem św. Siostry Faustyny Kowalskiej podczas jej pobytu w Wilnie. Z rozważą traktując słowa Siostry Faustyny o objawieniach, jakich doznawała, polecił jej zapisywanie ich, dzięki czemu powstał obrazujący jej mistyczne doświadczenia Dzienniczek. Gdy opuściła Wilno (lata 1933–1936), ks. Sopoćko stał się jej przewodnikiem duchowym, będąc oparciem i pomocą w wielu trudnych okolicznościach związanych z jej objawieniami. To on był pierwszym, który badał i objaśniał widzenia s. Faustyny, tworząc podstawy teologiczne kultu Miłosierdzia Bożego i szerząc je w kręgach kościelnych. Dzięki osobie ks. Michała powstał obraz Jezusa Miłosiernego, w postaci, w jakiej Pan Jezus ukazał się s. Faustynie w jej widzeniu. Ks. Sopoćko jest

było apostołstwo Miłosierdzia Bożego. Dzieła tego podjął się pod wpływem objawień danych św. Faustynie Kowalskiej, która była jego penitentką w Wilnie, bardziej zaś jeszcze odkrywając potrzebę i wielorakie duszpasterskie odniesienia kultu Miłosierdzia Bożego. Jako kapłan oddawał się przede wszystkim gorliwie duszpasterskiej posłudze, która łączyła w sobie jego różnorodną działalność, wynikającą z pełnionych funkcji, zdobytych umiejętności bądź będącą odpowiedzią na potrzeby czasu i okoliczności, w których żył. Jako młody wikariusz w Taboryszkach zajął się organizacją podstawowego szkolnictwa na terenie parafii po ustąpieniu carskiej administracji. Zaciągnął się w szeregi kapelanów wojskowych w tworzących się siłach zbrojnych niepodległej Polski. Zabiegał o budowę świątyń, już jako wikariusz w Taboryszkach, jako kapelan wojskowy, a później czynił starania, aby zbudować kościoły pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w Wilnie i w Białymstoku. Był działaczem trzeźwościowym, inicjował akcje charytatywne i społeczne. Udzielał się w dokształcaniu nauczycieli, organizował kursy katechetyczne w Wilnie i w Białymstoku, gdy nastąpiły utrudnienia i zakazy nauczania religii przez socjalistyczne władze. Przez wiele lat był spowiednikiem w zgromadzeniach zakonnych, a z własnej woli spieszył dodatkowo z posługą słowa i Eucharystii. Udzielał się duszpastersko w kościelnych ruchach i organizacjach, obejmujących osoby świeckie. Zaangażowany w apostołstwo Miłosierdzia Bożego współtworzył zgromadzenie zakonne, które istnieje dziś jako Zgromadzenie Sióstr Jezusa Miłosiernego. Położył także podwaliny pod świecki Instytut Miłosierdzia Bożego. Ta jego życiowa misja wytrwale i z wielkim poświęceniem realizowana, dopełniona ofiarą i cierpieniem z powodu trudności i przeszkód, stanowi niewątpliwie niezmiernie ważny wkład w upowszechnienie kultu Miłosierdzia Bożego w dzisiejszych czasach.

Ks. Michał Sopoćko już za życia na ziemi rozbudzał zainteresowanie swoją osobą: tym, co czynił i tym, co mówił. Jedni słuchali go uważnie i starali się iść za jego wskazaniem, inni odnosili się krytycznie do jego nauk, a jeszcze inni go zwalczali. Po śmierci natomiast zainteresowanie stopniowo zamieniało się w cześć. Kulturowały ją przede wszystkim siostry ze Zgromadzenia Jezusa Miłosiernego oraz panie z Instytutu Bożego Miłosierdzia. Także wielu świeckich w kraju i za granicą żyło nauką głoszoną przez ks. Michała. Powoli, zwłaszcza po 1978 roku, kiedy to został cofnięty zakaz Świętego Oficjum szerzenia kultu Miłosierdzia Bożego, zaczęto opracowywać naukę ks. Sopoćki i pisać prace biograficzne o nim. I tak powstało kilka dysertacji magisterskich i wyższego stopnia. Życiem, bogatą twórczością i działalnością zajęli się także białostoccy historycy: ks. Mieczysław Paszkiewicz i ks. Tadeusz Krahel. Wydawnictwo „Wybór” zainicjowało „Bibliotekę Miłosierdzia”. Niektóre z opracowań zostały przełożone na język

również założycielem nowego zgromadzenia zakonnego Sióstr Jezusa Miłosiernego (1941). Bolesnym doświadczeniem ks. Sopoćki było wydanie przez Święte Oficjum w 1958 r. zakazu szerzenia kultu Miłosierdzia Bożego. Zmarł 15 lutego 1975 roku.

angielski, hiszpański, włoski, tagalo i wietnamski. Dzięki nim ks. Michał stawał się coraz lepiej znany poza granicami Polski. Do cenionych biografów ks. Sopoćki należą: ks. Stanisław Strzelecki i ks. Henryk Ciereszko. Pierwszy z nich zamieścił w swoich publikacjach wiele materiału wspomnieniowego. Był on penitentem służi Bożego, naocznym świadkiem jego życia i uważnym słuchaczem opowiadań o nim. Ks. Ciereszko natomiast opracował „positio” w procesie beatyfikacyjnym ks. Michała³. Dlatego też na obecnym etapie jest najlepszym znawcą osoby i dzieła błogosławionego⁴. Dobrze się więc stało, że ks. dr Ciereszko wydał kolejną pozycję: *Ksiądz Michał Sopoćko profesor, wychowawca i ojciec duchowy uczniów i kapłanów*. Pośród wielorakich dzieł ks. Sopoćki istotne i znaczące miejsce – także z tej racji, że obejmująca najdłuższy okres życia – stanowiła jego praca profesorska i wychowawcza w seminarium duchownym i na uniwersytecie oraz ogólne zaangażowanie na polu formacji kapłańskiej. Tej działalności poświęcone jest prezentowane opracowanie. Nie jest to pierwsza publikacja dotycząca tej problematyki, niemniej wydanie jej w tym kształcie uznać należy za wystarczająco uzasadnione, jako że podejmuje zagadnienie w nowy sposób, w monograficznym i zwartym ujęciu. Pierwszą i niejako pionierską pracą dotyczącą omawianego zagadnienia oraz ogólnie osoby i dzieła ks. Sopoćki była książka napisana niedługo po jego śmierci przez profesora seminarium białostockiego ks. Stanisława Strzeleckiego, zatytułowana *Wkład księdza Michała Sopoćki w formację duchowieństwa*. Autor, bazując na dostępnym wtedy materiale, jeszcze nie tak bogatym jak dzisiaj po przeprowadzonym procesie beatyfikacyjnym, a także z zamiarem bardziej biograficznego ujęcia, dokonał wstępnej, jakkolwiek cennej i wnikliwej, prezentacji dorobku ks. Sopoćki w dziedzinie formacji kapłańskiej. Poza tym, temat ten jedynie wycinkowo pojawiał się w powstających na przestrzeni lat biografiach czy artykułach dotyczących osoby i dokonań ks. Sopoćki. Był on wprowadzie w zasadniczych rysach przedstawiony w pełnej monografii postaci, przygotowanej do procesu beatyfikacyjnego, ale rozproszony w rozdziałach, zestawiających chronologicznie przebieg życia i działalności służi Bożego. Ks. Ciereszko w swoim nowym opracowaniu zebrał w jedną całość tematyczną działalność profesorską i wychowawczą ks. Sopoćki na rzecz formacji do kapłaństwa i w kapłaństwie. Dodał także rozdział poświęcony prezentacji osobistej pracy formacyjnej w przeżywaniu własnego kapłaństwa przez ks. Sopoćkę. Ponadto cennym oraz nadającym żywszy koloryt całemu opracowaniu dopełnieniem są dołączone w aneksach własne zapiski ks. Sopoćki, odnoszące się do jego działalności profesorskiej i wychowawczej, wspomnienia jego wychowanków, kapłanów oraz dokumenty

³ Zob. H. Ciereszko, *Sługa Boży ks. Michał Sopoćko*, Białystok 1998²; tenże, *Droga świętości ks. Michała Sopoćki*, Kraków 2002; tenże, *Życie i działalność księdza Michała Sopoćki (1888–1975). Pełna biografia apostoła Miłosierdzia Bożego*, Kraków 2006.

⁴ Zob. E. Ozorowski, *Fenomen świętości*, w: H. Ciereszko, *Ksiądz Michał Sopoćko profesor, wychowawca i ojciec duchowy uczniów i kapłanów*, Białystok 2008, s. 11.

i fotografii. W zasadniczym korpusie książka składa się z czterech rozdziałów: *W Metropolitalnym Seminarium Duchownym i na Wydziale Teologicznym USB w Wilnie*; *W Archidiecezjalnym Wyższym Seminarium Duchownym w Białymstoku*; *Praca nad formacją duchowieństwa*; *W trosce o własne kapłaństwo i życie duchowe*. Warto podkreślić, że materiał źródłowy publikacji – do części traktujących o działalności dydaktycznej i formacyjnej – stanowią teksty autobiograficzne ks. Sopoćki (*Dziennik i Wspomnienia z przeszłości*), archiwalia dotyczące jego osoby, znajdujące się w Archiwum Archidiecezji Białostockiej, oraz spisane o nim wspomnienia. W części zawierającej prezentację oddziaływania formacyjnego ks. Sopoćki poprzez twórczość naukową i piśmienniczą autor wykorzystał jego publikacje z tegoż zakresu. Natomiast ukazując własną formację kapłańską ks. Sopoćki, posłużył się głównie niepublikowanymi jeszcze duchowymi zapiskami z *Dziennika i Wspomnień z przeszłości* błogosławionego.

Książkę ks. Ciereszki czyta się z zainteresowaniem. Wynika z niej, że ks. Michał był zawsze nauczycielem i wychowawcą wobec kleryków i księży. Wiedzę teologiczną łączył z umiejętnościami pedagogicznymi, katechetycznymi i homiletycznymi. Zadaniem hagiografa jest pokazanie, jak łaska Boża łączyła się z codziennym życiem opisywanego bohatera. Powinien on jednak unikać ubierania świętego w odświętne szaty, robienia makijażu na jego twarzy. Działanie takie byłoby odczłowieczeniem postaci. Hagiograf ma obowiązek dotarcia do prawdy. Z pewnością to zadanie udało się autorowi publikacji, a jednocześnie czytelnik z perspektywy czasu ma okazję spojrzeć na „świat godny podziwu i zdumienia” bł. ks. Sopoćki⁵.

Ks. Bogdan Biela, Uniwersytet Śląski

Norbert Feinendegen, *Denk-Weg zu Christus. C.S. Lewis als kritischer Denker der Moderne*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 2008, 616 S., ISBN 978-3-7917-2146-0.

Die bei K.-H. Menke erstellte und von J. Splett mitbegleitete Dissertation über Clive Staples Lewis (1898–1963) ist in mehrfacher Hinsicht ein begrüßenswerter Beitrag zur theologischen Grundlagendiskussion der Gegenwart. Feinendegen (F.) spürt im Schrifttum des englischen Literaten, Literaturwissenschaftlers und philosophisch-theologisch engagierten Denkers „Lewis” (L.) dessen „philosophischen Grundansatz” auf, um seinen Denkweg unter systematischen Gesichtspunkten als Zeugnis eines unermüdlichen Ringens um einen einsichtig vermittelten (vernünftig

⁵ Zob. tamże, s. 13.